

Lunds Universitet
Språk- och Litteraturcentrum
Kandidaturupsats
HT 2011

Nu är det kokta fläsket stekt!

Gymnasisters tolkning av hundra svenska idiom

Peter Dalling

Handledare
Jan Svensson

Sammandrag

Den här kandidatuppsatsen undersöker 68 gymnasisters tolkningar av ett hundra svenska idiom och jämför svaren med en kontrollgrupp bestående av 20 vuxna. Fyra klasser, en med praktisk inriktning och tre med teoretisk, har, förutom de vuxna, fått besvara en enkät med tre svarsalternativ för varje idiom. Syftet är att utröna huruvida ålder, program, kön och senaste betyg i svenska korrelerar med resultatet. Två signifikanta observationer ger vid handen att de vuxnas resultat är betydligt högre liksom att det föreligger en korrelation mellan de yngre informanternas senaste betyg i svenska och antalet korrekta svar.

Nyckelord

Idiom, idiomtolkning, idiomdefinitioner, lexikaliserade fraser, gymnasister

Innehållsförteckning

1 INLEDNING	1
1.1 Syfte och frågeställningar	3
1.2 Uppsatsens disposition	4
2 TEORETISK BAKGRUND	5
2.1 Definition och avgränsningar	5
2.1.1 Lexikaliserade fraser kontra idiom	7
2.2 Grupperingar efter syntaktiska konstruktioner	9
2.3 Idiomens kanoniska former	11
2.4 De valda idiomerna, deras innehåll, grupperade efter refererande beteckningar	12
3 METOD	15
3.1 Introduktion bland kontrollgruppen vuxna	16
3.2 Introduktion i klasserna	16
4 RESULTAT	17
4.1 Detaljerad fördelning	17
4.2 Senaste betyg i svenska	19
4.3 Fördelning i klasserna	20
4.4 Några särskilt svåra idiom och elevernas kommentarer	23
4.5 De "lätta" idiomerna	25
4.6 Kommentarer	26
4.7 Illustrativa Googleöversättningar av svenska idiom	27
4.8 De identiska idiomparen	28
4.9 Kommentarer om ett "osäkert" idiom	29
4.10 Resultat av mina frågeställningar	29
AVSLUTNING	31
REFERENSLISTA	33

BILAGOR

1 Inledning

Jag har undervisat i svenska och filosofi vid Ängelholms gymnasieskola sedan 1985 och under åren noterat olika förändringar i elevernas språkbruk. Det finns säkert många olika förklaringar till detta faktum – förklaringar som det är näst intill omöjligt att ge en entydig och explicit redogörelse för. Men det finns en speciell fråga som upptog mitt intresse och det är gymnasisternas tolkning av etablerade idiom, av vilka 100 stycken exemplifieras i bilaga 1. Idiomerna är metaforiska uttryck som finns i alla språk, som utgör deras egenart, uttryck som med hjälp av hundratals referenter, t.ex. kyrkan, det gamla jordbrukssamhället och kroppsdelar, säger något kort och ofta elegant om hur vi ska hantera uppkomna situationer.

Låt mig exemplifiera med följande: i stället för att påstå att något är lurigt, skumt och illavarslande kan man med hjälp av idiomerna: *här ligger en hund begravnen* uttrycka denna tanke med ett idiom – i det här fallet typiskt för svenskan och ej översättningsbart ord för ord till andra språk. Det var just den här idiomförståelsen som jag noterade höll på att försämrans i elevernas språkliga repertoar. Vid undervisningen hänvisade jag ofta till denna språkliga kulturskatt och märkte att eleverna inte alltid förstod vad jag menade.

Vid de tillfällen jag har haft elever med annat modersmål har vi diskuterat några av deras idiom och jämfört dem med de svenska motsvarigheterna. Sålunda har diskussionen förts i klassrummet och förståelsen om varför vi kan uttrycka "bilder" på det här sättet har ökat samtidigt som eleverna klarare ser kopplingar till det förflutna från vilket vi hämtat så många av de hundratals idiom vi använder. Ett språkligt sätt att länka samman oss med de äldre generationerna kan vara att använda vårt gemensamma bildspråk, även om nya metaforiska uttryck bildas successivt.

Även inom mitt andra ämne, filosofi, framför allt när semantik är på agendan, diskuteras språkfrågor såsom syntaktisk polysemi, homonymer, homografer, denotationer, designationer och konnotationer för att ofta leda fram till just en klarare syn på språkens egenheter.

Så fortlöpte åren fram till en god vän sade: *man vet var haren har sin gång* och vid ett annat tillfälle: *den oskicklige smeden klandrar järnet*. Vid det tillfället, i oktober 2009, beslöt jag mig för att systematisera idiomförståelse i, till att börja med, en klass, en åk 1 på Hotell – och Restaurangprogrammet vid Ängelholms gymnasieskola. Efter inledande undervisning om rättstavning, ordförståelse, de/dem och några nedslag i litteraturen var det dags.

Till min hjälp hade jag en lärobok med titeln *Praktisk handbok i svenska* (i fortsättningen PHiS) av Jansson och Levander, eftersom den innehåller övningar på svenska idiom, vilket jag aldrig tidigare sett i någon kursbok för gymnasister. Mitt intresse för idiomtolkning har ökat under mina 30 år som svensklärare i takt med att ungdomarnas språk – och läsvanor förändrats. Den revolutionerande utvecklingen av sociala medier, t.ex. genom sms, Twitter och Facebook, har fått konsekvenser. Att inte känna till våra idiom kan innebära att man får svårare att tillgodogöra sig äldre texter, att man inte ordentligt kan utnyttja alla de möjligheter språket ger oss.

Jag menar att det skapas nya idiom i vår egen tid, (se ”hålla en låg profil”) längre fram i uppsatsen), då framför allt engelskans inflytande i många fall tränger undan de gängse svenska. Med hjälp av PHiS fick jag för första gången i min lärargärning tillfälle att systematiskt ta reda på hur mycket en gymnasieklass kunde av ett antal givna idiom. Jag valde 33 st. ur nämnda lärobok.

De första tio förklaras och exemplifieras: ”**bita i gräset** förlora Det svenska damlandslaget i rugby fick igår bita i gräset mot Bulgarien” (a.a. s.30) varefter de följande 23 förses med tre svarsalternativ efter en exemplifierande mening: ”**hänga läpp** Det är inget att hänga läpp för, sa punkaren och svalde tungsmcket. a) det gör inte särskilt ont b) det kostar inte särskilt mycket c) ingenting att vara ledsen för” (a.a. s.31).

Resultatet var nedslående och jag ägnade mycket tid åt att betona vikten av idiomförståelse, eftersom jag menar att idiom är ett sätt för språk i allmänhet att uttrycka metaforik utifrån ett givet lexikon. Jansson och Levander skriver: ”Alla språk använder sig av fasta fraser och stående uttryck som är speciella för just det språket. För att få grepp om vad de betyder måste man själv använda dem i praktiken. Sådana fraser kan sällan översättas rakt av till ett annat språk.” (a.a. s. 29).

Just detta, att idiom i regel inte kan översättas ”rakt av” illustreras av följande engelska idiom: ”Don’t shoot at a lame duck”, vilket felaktigt kan översättas till: ”Skjut inte på en lam anka (SIC!)”. Detta visar idiomens ofta hemlighetsfulla inre mening. Det engelska idiomet ovan kunde hellre ha översatts till ”Sparka inte på den som ligger”, eftersom det är den svenska motsvarigheten.

Jag har även noterat att engelskans:”Keep a low profile” ibland översätts ord för ord till: ”Hålla en låg profil”, där just de lexikala enheterna blir en enkel addition. Men det bör samtidigt tilläggas att även inlånade uttryck kan bli ”försvenskade”, idiomatiserade, t.ex. ”fin i kanten” som är en felöversättning från franskan. I Emma Sköldbergs doktorsavhandling

Korten på bordet (2004) behandlas ”innehålls- och uttrycksmässig variation hos svenska idiom”. Här läser jag följande:

Enligt Barkema (1996a:127) kan man i standarddefinitioner av idiom urskilja två essentiella egenskaper, nämligen (1) att ett idiom är ett uttryck som innehåller åtminstone två lexikala enheter och (2) att betydelsen hos ett idiom inte är densamma som om man kombinerar betydelsen av de lexikala enheter som ingår i uttrycket. Ett idiom består således av två eller flera komponenter, och dess betydelse är inte härledbar endast ur komponenternas respektive betydelser. (Sköldberg 2004:21)

Men en intressant fråga infinner sig; Hur kan man då påstå att en tolkning av t.ex. *bita i gräset* är fel, om någon på allvar hävdar att det just, rent bokstavligt, innebär att någon faktiskt biter i gräset? Även den här problematiserade tolkningen tar Sköldberg upp:

Ännu ett drag som diskuteras i samband med idiomdefinitioner har med institutionalisering att göra (...) (Ett uttryck är institutionaliserat om många individer inom en språkgemenskap känner till (eventuellt använder) det och har en uppfattning om att det inte ska tolkas bokstavligt (Sköldberg 2004:23).

Definitionen ovan lyckas på ett övertygande sätt beskriva ett idioms väsen och hur det kan användas. Det måste råda språkkonsensus i samhället.

1.1 Syfte och frågeställningar

Jag vill veta hur många av de 100 idiomerna i min undersökning som behärskas av den yngre generationen, d.v.s. informanterna i de fyra klasserna och jämföra resultatet med de vuxna informanternas. Min undersökning innehåller idiom av olika kategorier. För en fullständig översikt se bilaga 1.

Följande frågor ska besvaras:

- a/ är fördelningen av korrekta svar könsrelaterad?
- b/ är den åldersrelaterad? (kontrollgrupp, 20 vuxna)
- c/ är den gymnasieprogramrelaterad?
- d/ är den relaterad till senaste betyget i svenska?

1.2 Uppsatsens disposition

Jag börjar med att ge en bakgrund till mitt intresse för idiomtolkning, där jag bl.a. redogör för några av elevernas tidigare missgrepp. Redan här finner jag att det är nödvändigt att föra in två definitioner.

Vidare fortsätter jag med att föra ett teoretiskt resonemang om idiom indelat enligt nedanstående modell: idiomens kanoniska former, deras avgränsningar från s.k. lexikaliserade fraser och deras innehållsmässiga betydelse grupperade efter refererande beteckningar. Därefter fortsätter jag med att ange den metod jag tillämpat för att testa informanternas idiomförståelse. Under ”resultat” diskuterar jag utförligare fördelningen av de medverkande informanternas könstillhörighet, valt gymnasieprogram, ålder och senaste betyg i svenska. Jag visar några diskrepanser i tabellform, fortsätter med några särskilt svåra idiom och elevernas kommentarer för att därefter undersöka hur Googles översättningsprogram hanterar några svenska idiom. Avslutningsvis under ”resultat” kommenterar jag två identiska idiom, ett osäkert dito, varefter jag redovisar resultatet av mina frågeställningar. Uppsatsen avrundas med en summerande avslutning.

2 Teoretisk bakgrund

2.1 Definition och avgränsningar

Idiom definieras i olika uppslagsverk och ordböcker. Jag väljer följande definitioner: ” **idiom** (- å´ -) språkegenhet; dialekt: av grek. idi´oma egenhet; till id´ios egen. Härtill idioma´tisk egen för ett visst språk” (Wessén 1969:168)

och

”Språk, dialekt. 2. Idiomatiskt uttryck, uttryck som är säreget för ett visst språk eller en viss dialekt, ofta avvikande från språkets vanliga grammatikregler och...” (Focus uppslagsböcker, fjärde reviderade upplagan, 1981: 1351)

Här finns emellertid ett bekymmer, vilket påtalas vid flera tillfällen i uppsatsen; idiomerna ligger nära de s.k. fasta uttrycken, men det finns en avgörande skillnad. Strömquist skriver under rubriken ”Lätt att blanda ihop uttryck”:

Idiom och ordspråk är fasta uttryck som har en viktig likhet i att de är bildliga - och alltså kan ge upphov till katakreser. Men de har också en spännande olikhet. Ordspråken är mycket fastare till sin uppbyggnad än idiomerna. Ett idiom kan böjas och förändras utifrån sin språkliga omgivning (det brann i knutarna, nu börjar det brinna i knutarna; han gick under jorden, han försvann under jorden). Ett ordspråk däremot mister oftast sin uttrycksfullhet om man börjar manipulera med det. (www.svd.se)

Jag har tidigare i uppsatsen citerat två definitionsförsök av idiom, vilket visar att det är problematiskt att ge *en* heltäckande definition. Här följer ytterligare ett exempel på ett försök att definiera idiom

For more than a century the majority of linguists have used the term ´idiom´ to refer to lexicalized expressions with idiosyncratic meanings. An example is Henry Sweet´s (1889:139) definition: ´The meaning of each idiom is an isolated fact which cannot be inferred from the meaning of the words of which the idiom is set up.´

This can be regarded as the standard definition of the term and, generally speaking, later definitions boil down to the same two things: (a) idioms are expressions which contain at least two lexical items and (b) the meaning of an idiom is not combinatorial result of the meanings of the lexical items in the expression. (Barkema 1996:127)

Men i den första av de redovisade definitionerna finns kärnan att de enskilda lexikaliska enheterna vid addition får en metaforisk funktion. Hur som helst finns det också lingvister som menar att enskilda ord kan ha en metaforisk mening och därmed räknas som idiom. Ett

möjligt belägg för den ståndpunkten skulle kunna vara att t.ex. ”vågmästare”, vilket faktiskt, trots att det är enskilt ord, har en inbyggd metaforik ofta använd i politiska sammanhang.

Men att ge enskilda ord idiomstatus tycker jag är att konstruera en alltför omfattande denotation, eftersom det skulle innebära en ännu svårare avgränsning, då polysema uttryck inte nödvändigtvis behöver vara idiom. Att ”kvinnor får lättare förkylningar än män” har ingen metaforisk, idiomatisk mening, utan illustrerar bara att ”lättare” är just polysemt. Här finns tre tolkningar, nämligen 1/ lättare = inte så allvarliga, 2/ lättare att få förkylningar än män och 3/ att kvinnor blir smittade oftare.

Alltså – polysemi är inte detsamma som metaforik. ”Vem älskar Yngve Frej?” är inget idiom. Polysemin här beror på att svenskan inte grafiskt skiljer på ”vem” som subjekt eller objekt. Meningen kan tolkas på två sätt, nämligen 1/ vem är det som älskar Yngve Frej och 2/ vem är det som Yngve Frej älskar. Det finns t.o.m. lingvister som hävdar en extrem ytterlighet. Sköldberg (2004:8) skriver att Niemi (2002) menar att ”metaforik inte är en nödvändig egenskap hos svenska idiom.” Den åsikten anser jag tangerar en kontradiktion.

I *Handbok i lexikografi* inför Svensén ytterligare en distinktion; han skiljer nämligen mellan *halvidiom* och *helidiom*. Halvidiom är idiom ”vilkas betydelse delvis kan utrönas utifrån delarnas betydelser genom att någon komponent (i mer eller mindre hög grad) behåller sin normala betydelse” (Svensén 2004:242). Helidiom är följaktligen ”uttryck där ingen av komponenterna används i icke-idiomatisk betydelse” (Svensén, a.a.).

Strömquist skriver att idiom ”kan böjas och förändras utifrån sin språkliga omgivning” (www.svd.se). Det fungerar på samtliga idiom som innehåller verb i min undersökning med två undantag. Att påstå att någon *hängde läpp* (idiom nr.17) låter faktiskt besynnerligt, trots att vi bara bytt tempus. Just detta idiom tycks vara riktat till någon mer eller mindre direkt i en dialogsituation, varför preteritumvarianten låter onaturlig.

Det vete fåglarna (nr.39) tycks även det oböjligt (fruset i sin konstruktion) beroende på den ingående konjunktivformen. ”Vet” är således färdigböjt. Däremot kan man lika gärna säga att han *log i mjugg* som att han *ler i mjugg* (idiom nr.18) eller att hon *grävde ned stridsyxan* (idiom nr. 11) i st.f. att hon *gräver ned stridsyxan*.

Hur förhåller det sig då med nominalfraserna i min undersökning? Kan man t.ex. säga *ffjädtrar i hatten* (nr.13), *över våra döda kroppar* (nr.32), *två stöttestenar* (nr.43), *fin i kanterna* (nr.44) och *som katter på hett plåttak* (nr.66)?

Det verkar som singular är det enda numerus som är tillämpligt – åtminstone om man inte medvetet vill nå en komisk effekt, vilket också kan vara fallet vid katakreser. Då följer att det

kan vara svårt att avgöra om ”missbruket” av idiom är medvetet eller omedvetet. Resonemanget om en klar och tydlig idiomdefinition leder mig till Sköldbergs – en definition som också är den som jag ansluter till:

Ett prototypiskt idiom är en institutionaliserad sammanställning av lexikala enheter och bildar som helhet en syntaktisk konstruktion, som utan att ha huvudsakligen grammatisk eller textbindande funktion fungerar som en del av en mening eller sats, har relativt fixerad form samt en figurativ betydelse som inte är härledbar ur de ingående ordens betydelse (2004:275).

Det framkommer således att det inte finns något absolut, kvantitativt mätbart sätt att exakt definiera ett idiom – mer än att lyfta blicken från den reduktionistiska tolkningen till den holistiska.

2.1.1 Lexikaliserade fraser kontra idiom

Det tycks finnas ett näst intill olösligt problem, när det gäller att avgränsa idiom från s.k. lexikaliserade fraser (fasta begrepp i språket). Idiomen är snarare en undergrupp till de lexikaliserade fraserna även om båda typer av uttryck verkar oräkneliga – mycket beroende på att man inte riktigt vet var denotationen har sin gräns. En annan likhet är att båda kan nyskapas utifrån ett givet lexikon. Jörgensen och Svensson skriver i *Nusvensk grammatik*:

I tal utmärks de lexikaliserade fraserna i de flesta fall av att det första ledet har deaccentuerats. Den syntaktiska konstruktionen *’bruna’ byxor* har tryck på adjektivet och substantivet. Den lexikaliserade frasen *bruna ’bönor’* har tryck endast på substantivet. (1986:83)

Med idiomen förhåller det sig annorlunda – åtminstone i just tal. Det är inte tillämpligt att tala om ”tryck” i den bemärkelsen som åsyftas ovan. Jörgensen och Svensson (1986:84) fortsätter med att ge exempel på dessa definitionsmässigt svårfångade uttryck, svårfångade i den avgränsande betydelsen:

Nominalfras:	Högsta domstolen; röda hund; får i kål
Adjektivfras	ont i halsen; klippt och skuren
Adverbfras	jämt och ständigt
Prepositionsfras	utan tvivel; med hänsyn till
Verbfras	spela kort; tappa huvudet; ta i trä; bryta av

Adjektivfrasen *klippt och skuren* skulle lika gärna kunna betraktas som ett idiom, eftersom betydelsen kan tolkas metaforiskt. På samma sätt, anser jag, förhåller det sig med *tappa huvudet*. Båda är starkt metaforiska medan de övriga är, vad jag vill kalla, *frusna* lexikaliserade uttryck.

Verbfrasen *bryta av* indikerar något konkret, en fysisk aktivitet, medan *avbryta* indikerar något abstrakt. Här avgör den lösa eller fasta sammansättningen betydelsen och båda är lexikaliserade icke-idiom. *Bryta av* och *avbryta* har olika semantiska funktioner. Ett annat tydligt exempel på en sådan skillnad är *nedkomma* och *komma ned*.

Vidare kan det också finnas stilistiska skillnader mellan fast och löst sammansatta verbfraser. *Nedkasta* och *kasta ned* har ingen semantiskt särskiljande funktion utan bara en just stilistisk. Ur den fast sammansatta verbfrasen kan man bilda verbalabstrakter – här *nedkastandet*, vilket inte är möjligt med idiom som inleds av ett predikat följt av en nominalfras som objekt. *Nedgrävandet av stridsyxan* eller *nedtagandet av skylten* förlorar sin idiomatiska mening och närmar sig katakresen.

Jörgensen och Svensson skriver: ”De lexikaliserade fraserna utgör en del av grammatiken som vi språkbrukare har vaga intuitioner om och som därför är svårbeskriven. Somliga lexfraser är så integrerade i språket att de uppträder i lexikonet; andra är mer tillfälliga bindningar.” (a.a. s.84)

Jörgensen och Svensson visar också vilka stora svårigheter det innebär att försöka fastställa en absolut gräns mellan lexikon och lexikala fraser. Ett annat problem som kan illustrera svårigheten är alla nya, inlånade fraser. Jag har berört två av dem på s. 2, då jag kommenterar hur felöversättningar kan bli lexikaliserade. Det senaste i raden av anglosachsiska idiom är *koka ned till* (engelska; *boils down to*), som vinner spridning framför allt i massmedia.

I *Gå till anfall och falla i sömn* (Ekberg 1989) ges en intressant definition av verbfraser som hon benämner ”abstrakta övergångsfraser” och ger följande exempel:

- a. ”Några föll omedelbart i sömn.”
- b. ”Det verkade knappast sannolikt att byborna skulle gå till attack mot honom.”
- c. ”Nu kan jag säga det. Eftersom ni har kommit till besinning.”
- d. ”om Louise hade fått en hjärtattack på fläcken eller råkat i raseri.”
(Ekberg 1989:9)

Hon fortsätter:” Med termen ’abstrakta övergångsfraser’ avser jag syntaktiskt komplexa predikat som betecknar en övergång från ett tillstånd till ett annat tillstånd och är semantiskt ekvivalenta med enkla verb eller adjektivkonstruktioner.” (a.a. s.9)

Satserna a, b, c eller d är inte idiom – men det i d. ingående *på fläcken* är ett sådant. Nu följer Ekbergs egen definition av lexikaliserade fraser.

Termen 'lexikaliserad fras' antyder att frasen hör hemma i lexikonet, det system som tillhandahåller byggstenarna, de lexikala enheterna, i språkssystemet. Lexikala enheter likställs ofta med enskilda ord som ingått en fast förbindelse. Vissa frasenheter, **idiomen**, måste läras in separat och lagras i lexikon, eftersom dessa har betydelser som inte är härledbara utifrån de enskilda ledens betydelser. Andra lexikaliserade fraser har en närmast fullständig eller delvis förutsägbar betydelse och kan nybildas efter produktiva regler i grammatiken. (a.a. s.32)

Detta, tror jag, är det närmsta man kan komma en denotationsgräns mellan dessa svåråtkomliga, språkliga entiteter. Ett av de stora problemen vid arbetet med denna uppsats har varit just avgränsningar mot den stora gruppen av lexikaliserade fraser. Längre fram i mitt arbete försöker jag ändå att finna relevanta differenser mellan dessa fraser och idiomerna, vilka jag menar är en subgrupp i familjen fasta förbindelser.

Det finns däremot en skarp demarkationslinje mot ordspråken och för den delen även mot ordstaven:

Ordspråk, kort sentens som på ett åskådligt sätt uttrycker en livserfarenhet eller levnadsregel, ofta rimmad eller allittererad. Ex: Bättre fly än illa fäkta. Ordspråken tillhör folkdiktningen och förekommer hos praktiskt taget alla folk på jorden. De äldsta bevarade ordspråken finns på 4000-åriga sumeriska lertavlor. Tidiga samlingar är även ordspråksboken i Bibeln och Havamal i den äldre Eddan. (Focus, uppslagsböcker, fjärde reviderade upplagan:2327, 2328)

Ordstäv, uttryck som bevarats genom muntlig tradition, ofta dramatiskt formulerat och med satirisk udd. Ett ordstäv är till skillnad från ordspråk alltid citerat efter någon viss människokategori (bonden, klockaren) eller namngiven person. Ex: Mod ger makt, sa kärringen, stångades med tjuren. Ordstäv finns främst inom germanskt språkområde. En internationell term är *wellerism* (efter den kvicke Sam Weller i Charles Dickens roman Pickwickklubben.) (Focus, a.a.s. 2328)

2.2 Grupperingar efter syntaktiska konstruktioner

Av de 100 idiomerna i min undersökning har jag valt att närmare analysera 20 stycken utifrån en indelning jag hämtat från Sköldbbergs *Korten på bordet*. Hon skriver: ” Det finns många idiomatiska uttryck i svenskan.” och precis som jag har Sköldberg:” inte haft möjlighet att granska dem alla utan bara en begränsad mängd. ” (Sköldberg:46). Författaren avhandlar 36 stycken i *Korten på bordet*.

Vid mitt urval har jag liksom Sköldberg tagit fasta på: ”att de är relativt frekventa, att de har en likartad struktur” (a.a. s.46)

Hon skriver vidare: ”Svenskans idiom har varierande struktur och de är olika komplexa.” (a.a.) varefter följer en indelning som jag också använder för att exemplifiera med några av de idiom som ingår i min undersökning.

Sköldberg menar att idiomet i undantagsfall kan bestå av en hel sats och exemplifierar med

a/ nu är det kokta fläsket stekt

medan följande exempel också ingår i min undersökning men inte hos Sköldberg:

b/ här ligger en hund begravnen

c/ det är hugget som stucket

d/ det är där skon klämmer

a-d är samtliga huvudsatser.

Sköldbergs konstaterande att idiom som utgörs av hela satser är sällsynta verkar rimligt. I mitt godtyckliga val är således endast fyra av 100 självständiga huvudsatser.

Vidare fortsätter Sköldberg med idiom som inleds av ett verb som predikat följt av en nominalfras som objekt

a/ gräva ner stridsyxan (förekommer också hos Sköldberg)

b/ föra någon bakom ljuset (i min undersökning men ej hos Sköldberg))

c/ sakna rim och reson (i min undersökning men ej hos Sköldberg)

d/ ta ner skylten (förekommer också hos Sköldberg)

En tredje indelning hos Sköldberg (2004:47) är att verbet följs av en nominalfras som objekt och en prepositionsfras som adverbial

a/ vända kappan efter vinden

medan följande exempel ingår i min undersökning:

b/ kasta yxan i sjön

c/ *stå med mössan i hand*

d/ *ta skeden i vacker hand*

och som en fjärde indelningskategori tar hon upp idiom som utgörs av ett

verb och en prepositionsfras

a/ *suga på ramarna* (förekommer också hos Sköldberg)

b/ *trampa i klaveret*

c/ *stämna i bäcken*

d/ *bita i gräset*

Ytterligare en kategori är adjektivfraser

a/ *fin i kanten*

b/ *styv i korken*

c/ *lösa boliner*

d/ *het potatis*

som samtliga finns i min undersökning men inte i *Korten på bordet* (2004).

De ovan nämnda indelningarna är av grammatisk och syntaktisk natur men det finns även andra urvalskriterier för att sortera idiom. Jag redogör under 2.4 för alternativa indelningar, t.ex. somatismer och andra referenter.

2.3 Idiomens kanoniska former

Med kanonisk form avses ”den form hos ett idiom som betraktas som den mest grundläggande och korrekta av de flesta språkbrukare inom en språkgemenskap.” skriver Sköldberg vidare (a.a. s.55) men hon menar också att det inte är helt problemfritt att komma fram till just denna form.

Hon fortsätter:” i huvudsak finns det tre olika informationskällor att ta hänsyn till, nämligen (1) allmänna och fraseologiska ordböcker, som registrerar den allmänna meningen, (2) textkorpusar, som speglar det autentiska språkbruket, samt (3) modersmålstalarens intuition och metaspråkliga utsagor (Burger 1987:71)” (a.a.)

De 100 idiom som ingår i min undersökning förs samtliga in under (1) och (3) medan (2), i mitt fall kontexten, har utelämnats av skäl jag redogör för under Metod.

Vad gäller ”den mest grundläggande och korrekta” kräver detta att informanterna har förkunskaper baserad på språklig empiri, vilken bör tilltaga med ökad ålder, varför ungdomarna i min undersökning har ett handikapp gentemot de äldre informanterna.

Då resonemanget avser ”modersmålstalarens intuition” handlar det om vår språkkänsla, ett definitionsmässigt svårfångat uttryck, eftersom vi kommer in på subjektiva bedömningar och tolkningar. Idiomtolkning är inte föremål för majoritetsbeslut, även om det kan finnas fall med suddiga gränser. I min undersökning skulle idiom 76 *Tärningen är kastad* kanske kunna tolkas som ”spelet kan börja” om man avser en strid, kamp, batalj utan återvändo.

2.4 De valda idiomerna, deras innehåll, grupperade efter refererande beteckningar

Sköldberg använder i *Korten på bordet* (2004:54) det grekiska ordet för kropp, soma, för att beteckna idiom som tveklöst kan referera till kroppsdelar och benämner dessa idiom ”somatismer”. Hon skriver:

Det faktum att så många av de aktuella idiomerna innehåller en beteckning på en kroppsdel kan relateras till en undersökning som diskuteras av Kövecses (2002). I den undersökningen har man granskat de uttryck som ingår i en nyutkommen samling av amerikanska metaforiska idiom. Studien visar att mer än 2000 av de totalt 12000 uttryck som ingår i samlingen har med människokroppen att göra. (a.a. s.54)

En befogad kommentar kan vara om det är relevant för min undersökning att jag hänvisar till ”amerikanska metaforiska idiom” men som vi ska se är en stor procentsats även av de svenska idiomerna relaterade till just kroppen.

Sköldberg hänvisar till en artikel av Niemi (2002) i vilken kartläggs

hur vanliga de idiom är som innehåller någon form av kroppsdelsbeteckning (...) i svenska språket. Vidare diskuteras ur ett språktypologiskt perspektiv vilka kroppsdelsideom som är typiska för svenskan. Studien är baserad på ett material som består av ca 2000 kroppsdelsideom hämtade ur olika ordböcker. Niemi visar i denna uppsats att den kroppsdelsbeteckning som oftast ingår i svenska är *hand*. Några andra vanligt förekommande kroppsdelsbeteckningar är *öga, hjärta, huvud* och *öra*.” (a.a. s.8)

De somatismer som ingår i min undersökning är följande: *få något om bakfoten, tala ur skägget, ha mage att, le i mjugg, att använda apostlahästarna, slå blå dunster i ögonen på någon, en black om foten, leva ur hand i mun, ta bladet från munnen, att två sina händer, att ha hjärtat i halsgropen, ta skeden i vacker hand.*

Vidare hänvisar hon till Penttilä et al. (1998:235) som ”skiljer på *biologiskt* respektive *kulturellt motiverade idiom*. Medan biologiskt motiverade idiom kan relateras till människans inneboende natur, har kulturellt motiverade uttryck att göra med kulturformer som människan utvecklat.” (a.a.s.55) Några exempel på biologiskt motiverade idiom som ingår i min undersökning skulle kunna vara följande: *hänga läpp, över min döda kropp, få veta att man lever*. Några exempel på kulturellt motiverade skulle kunna vara följande: *ha satt sin sista potatis, stå pall för, gå man ur huse, grädden på moset, gå bärsärkagång, dra åt svångremmen, stå med mössan i hand, den oskicklige smeden klandrar järnet, kasta yxan i sjön, inte gå av för hackor, gå bärsärkagång, som ler och långhalm, få korgen.*

Vid denna indelning upptäcker man svårigheterna med att klassificera, eftersom vissa av de valda idiomerna kan placeras i andra grupper beroende på vilka referenser som föreligger. Sett ur ett reduktionistiskt perspektiv kan alla idiom med kroppsdelar föras till somatismer men så enkelt är det inte. Idiomens ”väsen” är i stället att ge ett holistiskt perspektiv, d.v.s. att de ingående enskilda orden tillsammans inte kan adderas för att nå förståelse. Denna förståelse ligger ”utanför” de ingående ordens enskilda betydelse.

De idiom som inte är somatismer eller biologiska väljer jag att klassificera enligt följande med tanke på deras referenser:

Kyrkan *att strida om påvens skägg, att öppna korppluggarna (i kyrktornet), gå med håven*

Naturen *bita i gräset, få sina förhoppningar grusade, med hull och hår, rubb och stubb, vända kappan efter vinden, barka åt skogen, det vete fåglarna, det är hugget som stucket, en stöttesten, stämma i bäcken, varje moln har en silverkant, gå man ur huse*

Köket *lägga rabarber på något, något är en het potatis, ge betalt för gammal ost, vara styv i korken, lika goda kålsupare, nu är det kokta fläsket stekt*

Djur *ha fria tyglar, här ligger en hund begraven, ha en gås oplockad med någon, något i hästvåg, något som katten släpat in, som en katt på hett plåttak, vara en katt bland hermelinerna, köpa grisen i säcken, lägga manken till, nära en orm vid sin barm, göra någon en björntjänst, suga på ramarna, mota Olle i grind*

Havet *bränna sina skepp, segla under falsk flagg, på lösa boliner, gjuta olja på vågorna*

Jordbruk *gripa efter ett halmstrå, skilja agnarna från vetet, född med halm i tofflorna*

Föremål *dra något i långbänk, hoppa i galen tunna, att hålla någon på halster*

Symboler *ta ner skylten, helt uppåt väggarna*

Redskap *gräva ner stridsyxan, att dra alla över en kam*

Plagg *det är där skon klämmer, prata i nattmössan, ta sig i kragen, fjäder i hatten*

Musik/Lyrik *sakna rim och reson, sjunga på sista versen, ord och inga visor, trampa i klaveret*

Religion *vara i sjunde himlen, krypa till korset, resa sig som fågel Fenix ur askan, sila mygg och svälja kameler*

Folktro *ha tomtar på loftet, suga på ramarna*

Historia *möta sitt Waterloo, tärningen är kastad, basunera ut*

Näringsidkare *föra någon bakom ljuset*

Feltolkningar av främmande uttryck *fin i kanten*

Litterära referenser *moment 22*

Övriga *på sin mammas gata, brinna i knutarna, för allt vad tygen håller, klä skott, vara i faggorna*

3 Metod

Min uppsats behandlar 100 svenska idiom (se bilaga 1) testade i fyra klasser med olika sammansättning av ålder, kön, modersmål och gymnasieprogram.

För att undersökningen ska ge ett resultat som kan jämföras med den förmodat empiriska, språkliga konsensus som nämndes tidigare måste den också besvaras av en kontrollgrupp, nämligen vuxna personer. Därför omfattas informanterna även av 20 stycken av mina kolleger. Alltså – om mitt antagande att idiomförståelse bl.a. är baserad på nämnda empiriska, språkliga konsensus, så förmodas de äldre informanterna, dessutom många välutbildade, nå ett betydligt bättre resultat än den yngre generationen, i undersökningen, mina elever.

Vid framtagandet av de idiom som ingår i undersökningen använde jag flera ur min egen språkliga fatabur men för att få en större spridning vände jag mig till ”Lista över svenska idiomatiska uttryck” (Wikipedia.). Med tanke på att dessa uttryck är allmångods är källans trovärdighet ej relevant. Det var helt enkelt den mest praktiska metoden att finna det jag sökte.

Vid formulerandet av svarsalternativ hade jag kunnat använda idiomerna i en kontext, ”textkorporus, som speglar det autentiska språkbruket” (Sköldberg 2004:55) men jag beslöt mig för att utesluta det alternativet av följande skäl:

a/ undersökningen hade fått en alltför stor textmassa med tanke på att det är 100 stycken som presenteras

b/ det kunde ha blivit alltför enkelt att besvara frågorna, då kontexten hade blivit onaturlig med konstruerade ledtrådar för de felaktiga svarsalternativen.

Således valde jag tre svarsalternativ (precis som i PHiS: 30-32), ett hanterligt antal med en variation som inte helt entydigt ger det korrekta svaret.

Jag exemplifierar med 25: *Att brinna i knutarna*. Här ges alternativen a/ att det är bråttom, b/ att elden sprider sig, c/ att faran är över. Samtliga alternativ är rimliga för den okunnige och det krävs en relativt god lexikalisk kunskap för att omedelbart sluta sig till det rätta svaret.

Ytterligare ett exempel är 29: *Vara i sjunde himlen*. Här ges alternativen a/ att man närmar sig bergstoppen, b/ att man är överlycklig, c/ att man är djupt olycklig. Med samma resonemang som ovan förefaller alternativen rimliga.

3.1 Introduktion bland kontrollgruppen vuxna

Här sökte jag upp kolleger med olika befattningar i skolan, lärare, rektorer, vaktmästare, SYO-konsulenter och lokalvårdare. Bara en avstod från att delta, nämligen en kvinnlig engelsklärare med just engelska som modersmål. Däremot accepterade den kvinnliga tyskläraren – med tyska som modersmål – att ge sig i kast med uppgiften. Samtliga fick maximalt 60 minuters betänketid. Sammanlagt deltog tio män och tio kvinnor av skiftande åldrar, den yngsta 24 år och den äldsta 64.

Ingen av dessa 20 fick någon förklaring på vad idiom innebär – det skulle kännas förmätet – men samtliga fick reda på syftet.

Enkäten skulle återlämnas i mitt fack inom tiden, vilket skedde.

3.2 Introduktion i klasserna

De klasser som ingår i min undersökning är en SP3 (social inriktning) bestående av 16 kvinnor, en SP2 (ekonomier) bestående av 12 kvinnor och 10 män, en EC2 bestående av 9 män och slutligen en EK1 (ekonomier) bestående av 14 kvinnor och 7 män, vilket totalt ger 42 kvinnor och 26 män. Vid försökstillfällena saknades 10 män i klasserna.

I samband med att enkäten delades ut informerade jag om syftet med uppgiften och om vad idiom innebär med exemplet *is i magen*. Eleverna fick frågan om detta idiom betyder att någon har svalt isbitar eller om det betyder något annat – och i så fall vad. Alla, märk alla, visste att en addition av orden inte ger innebörden. De visste att man skulle kunna översätta det med ”cool” eller ”lugn”. Därefter delades enkäten ut med klara direktiv om kryssalternativen och om en 60-minuterslektions betänketid. De behövde alltså inte känna sig stressade och alla klarade av att besvara frågorna inom den stipulerade tiden. Dessutom garanterade jag fullständig anonymitet för samtliga i undersökningen medverkande informanter. Ingen fick skriva sitt namn på enkäten.

För att försöka upptäcka gissningsfrekvensen bland informanterna planerade jag medvetet två ggr två identiska idiom bland de 100. Slumpen avgjorde att *ta sig i kragen* och *ha en gås oplockad* dubbletades. Svaren redovisas nedan under ”Resultat”.

4 Resultat

Under ”Frågeställningar” tidigare i uppsatsen anger jag fyra frågor som söker svar:

a/ är fördelningen av korrekta svar könsrelaterad?

b/ är fördelningen av korrekta svar åldersrelaterad?

c/ är fördelningen av korrekta svar gymnasieprogramrelaterad?

d/ är fördelningen av korrekta svar relaterad till senaste betyg i svenska?

I det här avsnittet kommer jag att undersöka om elevernas, informanternas, svar kan ge någon entydig förklaring till deras idiomförståelse – eller bristen på den. För att belysa spridningen av korrekta och inkorrekta svar visar jag olika diagram som ska illustrera problematiken.

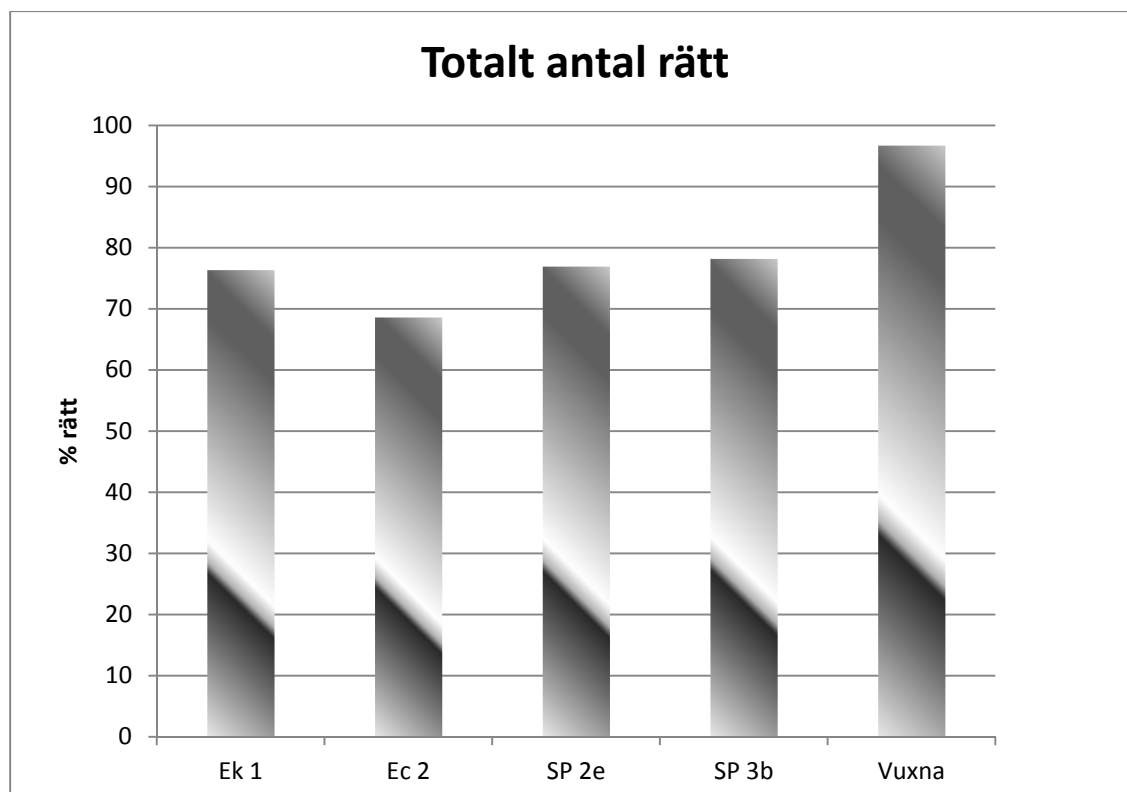
Vidare kommer jag att bemöta min egen slutsats angående korrelationen mellan senaste betyg i svenska och medelvärden på idiomförståelse. Det gör jag under rubrikerna ”Detaljerad fördelning” (4.1), ”Senaste betyg i svenska” (4.2) och ”Fördelning i klasserna (4.3).

Under rubriken ”Några särskilt svåra idiom och elevernas kommentarer” (4.4) presenterar jag de 15 idiom som hade det högsta antalet fel totalt och diskuterar dem mer ingående. Dessutom presenterar jag de idiom som hade minst antal fel, där jag sätter gränsen vid 4. Jag redovisar några av EK1:s kommentarer gällande idiom i allmänhet. Vidare kommer jag också att redovisa några av informanternas svar på de båda paren av identiska idiom för att ge en uppfattning om en eventuell gissningsfrekvens. Som näst sista punkt i det här kapitlet visar jag 6 exempel på Googleöversättning av idiom – just för att belysa idiomens, i de flesta fall, icke-lexikaliserade funktion. Avslutningsvis redovisar jag svaren på mina frågeställningar.

4.1 Detaljerad fördelning

De klasser som ingår i undersökningen är alltså Ek 1 (7 män = M och 14 kvinnor = K), EC2 (9 M), SP2 (10 M och 12 K) och SP3 (16 K), d.v.s. totalt 68 elever. Kontrollgruppen vuxna består av 10 M och 10 K Den första stapeln visar totalen i EK1 = 77. Den andra visar totalen för EC2 = 68,6. Den tredje visar totalen för SP2 = 77. Den fjärde visar totalen för SP3 = 77,8

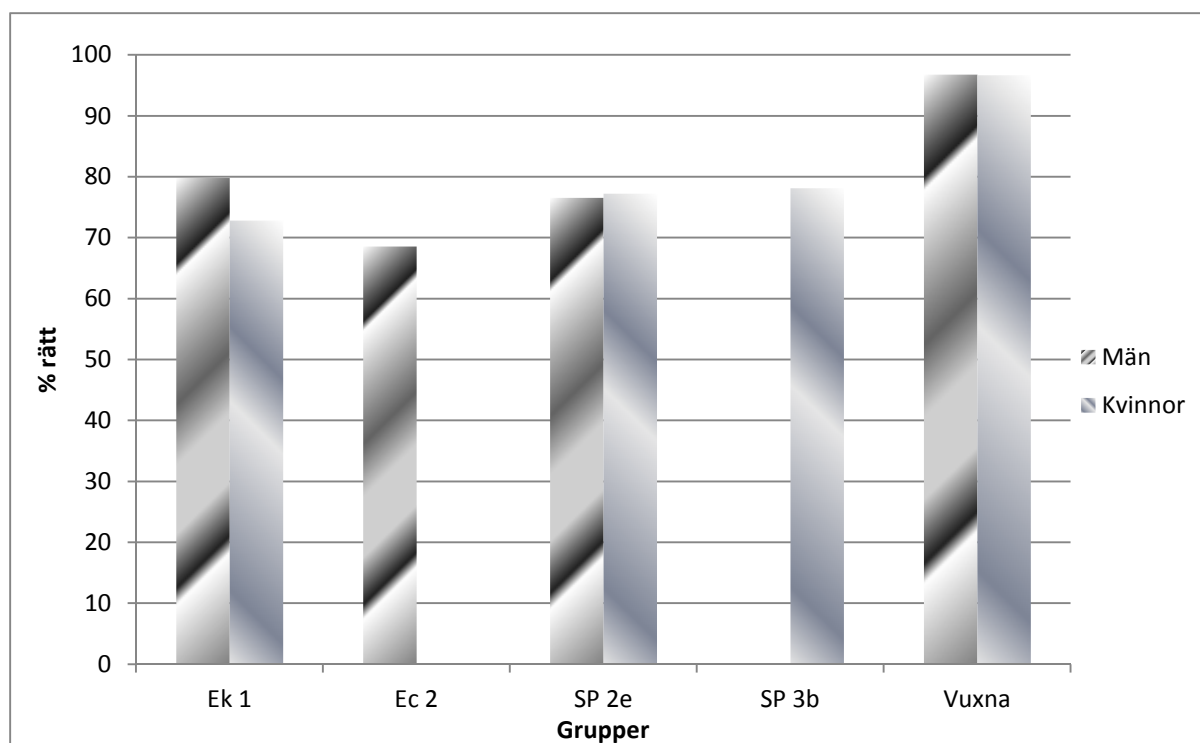
och slutligen den sista stapeln som visar den vuxna kontrollgruppens resultat = 97. Alla resultat här och i fortsättningen presenteras uttryckt i procent.

Figur 1

Differensen mellan de olika klassernas korrekta svar är ytterst marginell, så programvalet, årskurstillhörigheten, tycks inte påverka resultatet, medan vi ser en tydlig differens mellan ungdomsgruppens resultat och kontrollgruppens. Resonemang om denna skillnad kommer att föras senare i uppsatsen.

Fördelningen antal rätt per klass/kön/grupp uttryckt i procent redovisas i fig. 2 nedan.

Figur 2

Den enda markanta avvikelser som framgår av figuren är att i EK 1-klassen har männen i snitt uppnått 79,85 % rätt medan kvinnorna nått 72,85 %. Det är en differens på 7 %, vilket pekar mot en könsrelaterad skillnad, om inga andra faktorer tas med i bedömningen. Vi måste samtidigt ta hänsyn till att urvalet av elever är förhållandevis litet och kan således inte dra förhastade slutsatser om orsaken till skillnaderna.

4.2 Senaste betyg i svenska

I tabellerna nedan redovisas elevernas senaste betyg i svenska och antalet korrekta svar under varje betygsenhet. Ovan konstaterade jag att programval och ålder inte tycks påverka antalet korrekta svar, medan det finns en liten avvikelse vad kön beträffar i EK1.

En av mina frågeställningar är om just senaste betyg i svenska kan indikera en ojämn fördelning. Totalen av korrekta svar med hänsyn tagen till betygen visar följande:

G = 70,26, VG = 76,86, MVG = 83,55

Jag tycker att medelvärdet kan indikera att just betyget i svenska kan vara en faktor som samspelar med idiomförståelsen, att det finns en korrelation. Differensen mellan de olika procentsatserna är relativt hög jämfört med tidigare redovisade resultat.

Naturligtvis är det fullt möjligt att detta inte måste vara den enda förklaringen, eftersom faktorerna vid en statistisk bedömning kan vara alltför många, uttalade såväl som outtalade. Det kan t.ex. förekomma gissningar, då man inte vet exakt vad de ingående orden i idiomerna betyder. Hur som helst är detta den enda tydliga differens jag upptäckt – må vara att orsakerna till denna är oklar. Jag utvecklar tankarna kring detta faktum vidare under tabell 6.

4.3 Fördelning i klasserna

För att förtydliga bilden redovisar jag också sambandet mellan senaste betyg i svenska och idiomförståelse för de enskilda klasserna.

Tabell 1 Betygskorrelationer SP2 Kvinnor

SP 2	Kvinnor	
G	VG	MVG
67	76	90
80	70	
79	68	
	67	
	88	
	84	
	79	
	79	
75,3	76,37	90

Tabell 2 Betygskorrelationer SP2 Män

SP 2	Män	
G	VG	MVG
65	82	78
75	77	
	57	
	80	
	93	
	81	
	78	
70	78,18	78

Tabell 3 Betygskorrelationer Ek1 Kvinnor

Ek 1	Kvinnor	
G	VG	MVG
64	81	76
63	76	
64	53	
	74	
	68	
	79	
	84	
	81	
	79	
	78	
63,66	75,3	76

Tabell 4 Betygskorrelationer Ek1 Män

Ek 1	Män	
G	VG	MVG
88	75	81
	84	
	77	
	74	
	80	
88	78	81

Tabell 5 Betygskorrelationer Ec2 Män

Ec 2	Män	
G	VG	MVG
67	80	
49		
65		
73		
46		
78		
88		
72		
67,25	80	

Tabell 6 Betygskorrelationer SP3 Kvinnor

SP 3	Kvinnor	
G	VG	MVG
73	81	91
85	71	93
70	73	84
87	81	87
71	79	72
47		
72,16	77	85,4

Givetvis måste jag konstatera att betyget MVG endast förekommer 9 gånger, vilket i sig innebär en snedfördelning.

Det finns även andra diskrepanser, nämligen att en G-elev i EK 1 (M) når 88 rätt, en VG-elev (M) i samma klass 84 jämfört med MVG-elevens (M) 81. Den med det lägsta betyget från åk 9 har alltså det bästa resultatet.

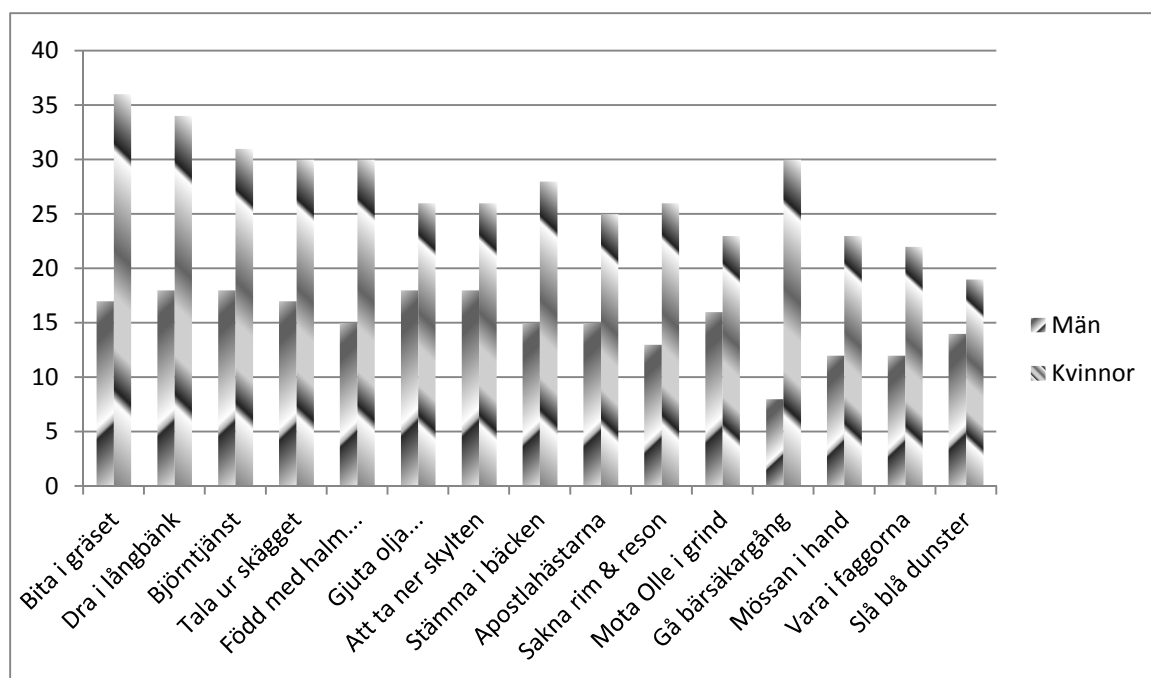
Bland kvinnorna i samma klass når den bästa eleven 84, trots ett VG, medan MVG-eleven endast når 76.

I EC2 (M) har eleven med det högsta resultatet, 88, endast G i svenska. I SP2 (M) når MVG-eleven endast 78, vilket är ett måttligt resultat. Slutligen noterar jag att en MVG-elev i SP3 endast når 72, medan en G-elev i samma klass når hela 87.

I min undersökning tycks det alltså råda en korrelation mellan ”senaste betyg i svenska” och förmågan att tolka idiom – men det behöver inte finnas något *kausalt* samband. Nedbrutet till detaljer ser vi enligt resonemanget ovan att det förekommer diskrepanser under betygstaplarna.

4.4 Några särskilt svåra idiom och elevernas kommentarer

Jag har valt ut 15 stycken av de idiom som vållat mest huvudbry för samtliga elever. 36 (K) visar det högsta värdet för felaktigt svar och staplarna visar män och kvinnor ej klassvis fördelade. (Se även bilaga 2 för en fullständig förteckning)

Figur 3

Det som förvånade mig mest vid rättningen var att så många hade fel på *bita i gräset*, ett idiom som är mycket vanligt, t.ex. i sportsammanhang. (Totalt 53 fel) Vid sökning på www.google.se noterades 149000 träffar för *bita i gräset*. Efter varje idiomkommentar i detta avsnitt kommer jag, förutom att ange totalt antal fel, också ange just antalet Googleträffar som en indikator på frekvensen. Observera att dessa träffar enbart registrerar det tryckta ordet och inte säger något om frekvensen i talspråket.

Dra i långbänk är däremot tämligen nytt. Det är ett idiom bl.a. använt av f.d. statsministern Torbjörn Fälldin på 70-talet. Att så många av de unga informanterna har fel här är ingen överraskning. (Totalt 52 fel och 28200 träffar)

Med *björntjänst* förhåller det sig annorlunda. De som svarade fel trodde att det var något positivt, nämligen att hjälpa någon så att det blir bättre – förmodligen beroende på att ”björn” har så positiva konnotationer. (Totalt 49 fel och 73600 träffar)

Tala ur skägget missuppfattas, då informanterna tror att det betyder att tala otydligt respektive att tala bakom ryggen på någon, vilket också förvånar mig. Idiomet är mycket vanligt. (Totalt 47 fel och 1600000 träffar)

Född med halm i tofflorna är möjligen dialektalt och därför inte särskilt frekvent i media, vilket kan förklara det höga antalet fel. (Totalt 45 fel och 8700 träffar)

Gjuta olja på vågorna förekommer nog oftast vid konflikter världen över och används ofta vid rapportering från dessa drabbade områden. Många av dagens elever följer inte

nyhetssändningarna i TV utan har Internet, Facebook, Twitter och ev. andra sociala medier som informationskälla. (Totalt 44 fel och 20700 träffar)

När jag bestämde mig för mina 100 idiom, tänkte jag på att ge informanterna något som jag uppfattade som modernt, något som jag misstänkte skulle ingå i deras repertoar, nämligen *ta ner skylten*. (Totalt 44 fel och 20700 träffar)

Stämman i bäcken må vara ett typiskt åldersrelaterat idiom. Den yngre generationen behöver helt enkelt större språklig erfarenhet för att detta idiom ska få en naturlig plats i språkbruket. (Totalt 43 fel och 51500 träffar)

Apostlahästarna (Totalt 40 fel och 87400 träffar) och *Sakna rim och reson* (Totalt 39 fel och 38400 träffar) är relativt vanligt förekommande men trots det betraktas de som svåra.

Detsamma gäller för *Mota Olle i grind*. (Totalt 39 fel och 47200 träffar)

Att *gå bärsärkagång* (Totalt 38 fel och 355000 träffar) hamnar på plats 12 över flest fel är förvånande. Detta metaforiska uttryck kunde ha lämpat sig väl vid populära dataspel om vikingar – aktiviteter som många ungdomar ägnar sig åt.

De avslutande felen på topp 15-listan: *stå med mössan i hand* (totalt 35 fel och 333000 träffar), *vara i faggorna* (Totalt 34 fel och 76300 träffar) och *slå blå dunster i ögonen* (Totalt 33 fel och 9100 träffar) betraktas också som svåra av de yngre informanterna.

Det idiom av de redovisade 15 som fick flest träffar, 1600000, är alltså *tala ur skägget* och det som fick minst antal träffar, 9180, är *slå blå dunster i ögonen*. Här finns onekligen en spännvidd i frekvensen, men det går inte heller att entydigt påvisa en korrelation mellan Googleträffar och antal rätt/fel.

4.5 De "lätta" idiomerna

Det är lätt att koncentrera sig på informanternas brist på idiomförståelse, men jag vill ändå betona att det finns idiom som har klarat sig förhållandevis väl vid tolkningen. Nedan visar jag dem som fick minst antal fel. *Fin i kanten* och *det är där skon klämmer* fick bara ett fel. Att så många kunde *fin i kanten* kan bero på att alternativen gav en god vägledning (se bilaga 1) medan det andra är tämligen välbekant – ett påstående jag baserar på resultatet av tidigare övningar i andra elevgrupper. *Gräva ner stridsyxan, ha mage att, att dra alla över en kam, att brinna i knutarna, att vara i sjunde himlen, ta sig i kragen* klarade sig också väl med endast två angivna fel. Jag trodde däremot att *gräva ner stridsyxan* kunde vara ett idiom som alla

skulle svara rätt på. Andra, enligt undersökningen, lätta idiom är *ha fria tyglar, nu är det kokta fläsket stekt, hänga läpp, att vända kappan efter vinden, ha en gås oplockad med någon, sjunga på sista versen, något som katten släpat in, att öppna korppluggarna*. Att så många av de yngre informanterna klarade *nu är det kokta fläsket stekt* och *ha en gås oplockad med någon* förvånar mig, eftersom dessa idiom knappast hör till de mest frekventa i ungdomarnas språkbruk. Jag kan inte erinra mig att jag någonsin sett dessa idiom i elevtexter eller hört någon säga dem. Det kan givetvis vara så, som jag nämnde ovan, att eventuella gissningar pekar i rätt riktning beroende på alternativens utformning. De som fick fyra fel är *få sina förhoppningar grusade, få korgen, resa sig som fågel Fenix ur askan*. Att så många kunde det sista är också förvånande. Åter – alternativen kanske uteslöt de mest orimliga.

Tabell 7 Minst antal fel

Antal fel	0	1	2	3	4
Idiomnr.		44	11	2	14
		79	15	3	46
			23	17	63
			25	31	
			29	51	
			72	52	
				59	
				78	

4.6 Kommentarer

Då jag under en lektion i EK1 frågade vad svårigheten att tolka idiom beror på, gav eleverna några tankvärda svar. En del påstod att uttrycken är gamla och omoderna, knutna till en svunnen tid. De hävdade att vi har ett ”nytt” samhälle med andra uttryck ofta med anglosachsisk prägel.

Ytterligare en intressant kommentar gav en ung man som hävdade att de äldre undviker, ej förmedlar de äldre idiomerna till de yngre, eftersom de äldre misstänker att de inte blir

förstådda. Denna synpunkt leder mig osökt in på kontrollgruppens resultat. Skillnaden mellan de vuxnas resultat och elevernas är 21,9 procentenheter. Förklaringen, tror jag, är enkel; vuxna har haft mer tid på sig att rent empiriskt kunna inhämta metaforiska uttryck och de har fler ”språktrådar” som knyter samman nutid och dåtid.

Vi lär oss successivt lexikon, grammatik, syntax och fonetik medan vi växer upp till språkkunniga individer. Däremot verkar det dröja längre att nå en ökad förståelse för metaforiska uttryck, vilket min undersökning illustrerar. Det framgår tydligt av tabellerna och figurena ovan. Av detta följer att om vuxna vill nå, rent kommunikativt, den yngre generationen, så måste de vuxna beakta just de yngres ibland bristande förståelse av många äldre, kulturellerade idiom.

En ung kvinna påstod att hon och hennes kamrater hellre använder det vanliga ordet, t.ex. ”förlora” i stället för idiomet ”bita i gräset”. Hon uppfattar idiomet som högrävande och onödigt, då det finns *ett* ord som betyder samma sak. Vid diskussionen förstod eleverna, trots allt, att idiomerna har en viktig funktion i språket, att de själva, kanske utan att veta om det, använder idiom dagligen.

Jag visade en idiomlista (<http://sv.wiktionary.org>) hämtad från Internet och projicerad på vita duken. Eleverna blev minst sagt förvånade över att se hundratals av dessa språkliga egenheter listade alfabetiskt. En viktig poäng är att idiom inte är någon chauvinistisk avart utan ett språkfenomen som förekommer och identifierar enskilda språkområden och kulturyttringar. I klassen finns två elever med annat modersmål än svenska, men de deltog inte vid själva idiomtestet. Däremot fick de nu tillfälle att förklara och berätta om några av landsmännens egna lexikaliserade fraser.

4.7 Illustrativa Googleöversättningar av svenska idiom

För att förtydliga denna språkliga, exklusiva egenhet, testade vi tillsammans några av de särskilt svåra idiomerna i Googles översättningsprogram på Internet. Detta försök ligger egentligen utanför själva syftet med uppsatsen men p.g.a. elevernas färskna nyfikenhet beslöt vi oss för att se hur Google klarar uppgiften.

Det första, *bita i gräset*, översätts till *bite the dust*, som är den exakta engelska motsvarigheten, vilket är en korrekt metaforisk tolkning. Förmodligen kan denna översättning bero på att den strikt lexikaliska innebörden är extremt ovanlig. Även den andra,

gjuta olja på vågorna, översätter Google metaforiskt korrekt till *pour oil on troubled waters*. Den bokstavliga tolkningen är orimlig. Den tredje, *sakna rim och reson*, översätter Google lika korrekt. *No rhyme or reason* är den engelska motsvarigheten. Tre rätt av tre förvånade eleverna och mig, eftersom det borde vara mycket svårt att programmera metaforik. Med det fjärde, *vara i faggorna*, blev det däremot problem och Google misslyckades totalt, när programmet föreslog *be in faggorna*. Det femte, *gå bärsärkagång*, finns även på engelska, vilket kan förklaras av vårt delvis gemensamma förflutna. *Bärsärk* är det fornnordiska ordet för *kämpe*. *Go berserk* (engelska) är således också en korrekt översättning. Slutligen det sjätte, *stämma i bäcken*. Här misslyckades Google igen. Förslaget blev *meeting in the stream*. Att Googles översättningsprogram lyckades så pass väl med de slumpvis utvalda idiomerna tror jag beror på att vissa idiom har en så pass stark metaforisk mening, att den lexikala innebörden nästan är glömd, otänkbar.

4.8 De identiska idiomparen

Ha en gås oplockad (4, 51) och *Ta sig i kragen* 10, 72) dubblerades avsiktligt för att jag skulle kunna få en uppfattning om gissningsfrekvensen.

I SP3 hade två av informanterna, båda med G i svenska, rätt på nr. 4 men fel på 51. De hade 70 % respektive 71 % korrekta svar.

I EC2 hade en av informanterna rätt på nr. 10 men fel på nr.72. Han hade 49 %. En annan i samma klass hade rätt på nr. 4 men fel på nr. 51. Hans resultat var 46 % .Den siste med gissning i samma klass hade fel på nr.4 men rätt på nr. 51 och nådde hela 78 %. De tre informanterna hade G i svenska.

Slutligen, i SP2 hade en informant fel på nr. 4 men rätt på nr. 51 (67 %) och en annan också fel på nr.4 men rätt på nr. 51 (80 %), båda med G i svenska.

Det är naturligtvis omöjligt att säkert fastställa gissningsfrekvensen, som vid alla kunskapsenkäter med alternativ, men att endast sju av 68 bevisligen gissat på två idiom av 100 måste betraktas som försumbart. Därför förutsätter jag att informanterna presterat efter bästa förmåga.

4.9 Kommentarer om ett "osäkert" idiom

Jag menar att det är tveksamt om *Moment 22* är att betrakta som ett idiom. Det har enbart en litterär referens och åsyftar romanen av Joseph Heller *Catch 22* från 1961. Titeln har egentligen ingen metaforisk funktion. Hur som helst påverkar inte en fråga av 100 slutresultatet.

4.10 Resultat av mina frågeställningar

Efter en relativt omfattande undersökning bland 68 yngre och 20 äldre informanter har jag nu nått vägs ände. Med hjälp av en teoretisk och systematiserad bakgrund ska jag nu redovisa svaren på de inledningsvis presenterade frågorna. Jag har redan nämnt att jag hade en näst intill självklar hypotes, att språkliga erfarenheter är en stor fördel vid tolkning och användning av etablerade idiom (de kanoniska formerna) och hypotesen bekräftas av resultatet. Det som däremot förvånar mig är att några av eleverna hade goda resultat – den bästa hade tre fler rätta svar än den av de vuxna som hade minst antal rätt. Nedan besvarar jag de fyra frågorna.

a/ är fördelningen av korrekta svar könsrelaterad? Bortsett från den ej statistiskt säkerställda differensen i Ek1 måste svaret bli nej. Men när vi betraktar fig. 3, ser vi att de unga kvinnornas "felstaplar" är högre än de unga männens. I undersökningen är kvinnorna överrepresenterade, vilket ger en sned fördelning av felfrekvensen mätt i "antal", medan fig. 2 bättre illustrerar det faktiska utfallet. Frågan om fördelningen av *inkorrekta* svar är könsrelaterad ingår inte i min frågeställning utan blir en vänd konsekvens av a.

b/ är fördelningen av korrekta svar åldersrelaterad? Ja, tveklöst. Kontrollgruppens 97 % jämfört med de yngre informanternas 75,1% visar tydligt att det råder ett samband mellan förvärvad språklig erfarenhet och idiomförståelse. Därmed bekräftades min hypotes.

c) är fördelningen av korrekta svar gymnasieprogramrelaterad? Nej, differensen mellan de representerade programmen är för liten för att jag ska kunna dra en säker slutsats.

d) är fördelningen av korrekta svar relaterad till senaste betyg i svenska? Ja, med tanke på resultatet $G = 70,26$, $VG = 76,86$ och $MVG = 83,55$ råder det ingen tvekan, även om mitt underlag statistiskt sett är relativt litet. Jag vill ändå betona att jag inte har lyckats påvisa något kausalitetssamband mellan antalet korrekta svar och senaste betyg i svenska. Jag skulle avslutningsvis under detta kapitel vilja föra ett principiellt resonemang om enkäter som bygger på ett litet antal informanter och som dessutom till sin natur är kvalitativa. Att omsätta

humanistisk forskning till siffror behöver inte göra slutsatserna generellt sannare. Det jag har kommit fram till med min uppsats gäller således endast de i undersökningen medverkande informanterna.

Avslutning

Jag hade för avsikt att undersöka gymnasieelevers förståelse av 100 idiom. För mig betyder idiomkunskap mycket och jag ville på något sätt systematisera användandet genom t.ex. övningar och illustrera för dem hur dessa egenheter konstituerar oss som språkanvändare. Med idiomens hjälp kan vi smycka vårt språk, knyta banden till det förflutna, till en svunnen kultur, till förfäders ofta måleriska språk. Vidare kan vi öka förståelsen av den äldre litteraturens ibland metaforiska uttryck.

Med facit i hand kan jag nu konstatera att de yngre informanternas totala resultat ligger 21,9 procent under de äldres. Många av idiomerna uppfattas som svåra, vilket framgår av tabellen över svarsfördelningen. Det som däremot är positivt överraskande är att så pass många av gymnasisterna hade rätt på ett stort antal av de 100.

Ett annat överraskande resultat är att de unga männen i EK1 överlag hade ett betydligt bättre snitt än de unga kvinnornas i samma klass.

I den vuxna kontrollgruppen är skillnaden mellan kvinnor och män endast en tiondel, vilket i högsta grad är försumbart. Innan jag började min undersökning, hade jag några hypoteser baserade på min språkerfarenhet. Jag trodde att vuxna skulle ha ett bra resultat, att idiomförståelsen möjligtvis kunde vara svenskbetygskorrelerad, att gymnasieprogramvalet kunde indikera något om källor för idiomhämtning – med antagandet att ”teoretiska” elever läser mer poesi och prosa än ”praktiska” elever. Vuxna kunde mer, svenskbetyget hade en viss korrelation (med nämnd reservation) men – teoretiska eller praktiska program är inte avgörande för idiomförståelsen.

Ytterligare en iakttagelse är att jag vid undersökningen, framför allt vid idiomdefinitioner, noterar att de snuddar vid varandra. Med några få undantag (bl.a. ettordsidiom) tycks dessa, möjligen med en liten variation, koncentrera sig på att de ingående lexikala enheterna tillsammans ger en metaforisk innebörd, d.v.s. enbart addition knäcker inte ”koden”.

En av mina albanska elever i en NA-klass frågade mig vad *Döden är lika nära som skjortan på kroppen* heter på svenska. Detta kan illustrera idiomens ibland ”laddade” metaforik, hur de speglar våra liv och vår erfarenhet.

Innan jag började samla in de 100 idiomerna, hade jag den relativt naturliga hypotesen att de äldre, de vuxna, skulle nå ett högt resultat jämfört med de yngre informanternas. Hypotesen bekräftades, vilket inte alls är underligt, eftersom idiomförståelse är en tidsmässigt utdragen process. Våra unga kommer att växa upp, de kommer att använda gamla *och* nya idiom,

eftersom de skapas och konstrueras konstant.

Elevernas kontakt med de sociala medierna öppnar slussar för ett delvis förändrat språkhav och när någon väljer att göra en liknande undersökning, säg om ett par decennier, kommer förmodligen flera av de 100 fallit i glömska medan andra har blivit etablerade. Min förhoppning är ändå att vi lyckas vårda våra egna idiom, trots det stora trycket från den anglosachiska språkvärlden.

Referenslista

Litteratur

Barkema, Henk, 1996: Idiomaticity and terminology: A multi-dimensional descriptive model.
Platzack, Christer, Holmer, Arthur (red.): *Studia Linguistica*. Oxford/Cambridge.

Ekberg, Lena, 1989: *Gå till anfall och falla i sömn – Lundastudier i nordisk språkvetenskap A 43*. Lund: Lund University Press.

Focus. Stockholm: Esselte Focus Uppslagsböcker AB.

Jansson, Ulf & Levander, Martin, 2001: *Praktisk handbok i svenska*. Uppsala: Almqvist & Wiksell.

Jørgensen, Nils & Svensson, Jan, 1986: *Nusvensk grammatik*. Malmö: Liber.

Niemi, Sinikka 2002. Verbfrasidiomen i svenskan: en lexikalisk analys. I: *Puhe ja kieli/Tal och språk* 22:1, 2002, s. 21–35.

Penttilä, Esa, Nenonen, Marja & Jussi Niemi 1998. *Cultural and biological bases of idioms: a crosslinguistic study*. I: Niemi, Jussi, Odlin, Terence & Janne Heikkinen (eds.), *Language Contact, Variation, and Change*. Studies in Languages 32. Joensuu: University of Joensuu. S. 234–245.

Sköldberg, Emma, 2004: *Korten på bordet*. Göteborg: Elanders infologistics AB.

Svensén, Bo, 2004: *Handbok i lexikografi Ordböcker och ordboksarbete i teori och praktik*. Stockholm: Nordstedts Akademiska förlag.

Wessén, Elias, 1969: *Våra ord – deras uttal och ursprung*. Stockholm: Norstedt & Söner.

Otryckta källor

http://www.svd.se/kultur/sprakspalt/latt-att-blanda-ihop-uttryck_371548.svd (2011-11-06)
(SvD)

<http://sv.wiktionary.org/wiki/Kategori:Svenska/Idiom> (2011-11-03)

www.google.se (2012-01-17)

Bilagor

Bilaga 1

”Nu är det kokta fläsket stekt!”

Om gymnasisters tolkning av 100 svenska idiom

Årskurs	Program	Kön	Senaste betyg i svenska	Modersmål
---------	---------	-----	-------------------------	-----------

1 **"Bita i gräset"** betyder

- att kämpa att förlora att försvara

2 **"Ha fria tyglar"** betyder

- att sporra hästen att bli tillrättavisad att göra som man själv vill

3 **"Nu är det kokta fläsket stekt"** betyder

- att det är stora problem att något är vidbränt att maten smakar gott

4 **"Att ha en gås oplockad"** betyder

- att sakna ingredienser att det blir merarbete att ha ouppklarade affärer med någon

5 **"Född med halm i tofflorna"** betyder

- att vara uppväxt under svåra förhållanden att vara uppväxt på landsorten att vara uppväxt under gynnsamma förhållanden

6 **"Få något om bakfoten"** betyder

- att inte komma i tid att missförstå att misslyckas

7 **"Här ligger en hund begravnen"** betyder

- att något är illaluktande att något är skumt att något är obekant

8 **"Föra någon bakom ljuset"** betyder

- att svika någon att leda någon att lura någon

9 **"Gjuta olja på vågorna"** betyder

- att lugna ner konflikten att öka konflikten att inte bry sig om konflikten

10 **"Ta sig i kragen"** betyder

- att ge upp att skärpa sig att snygga till sig

11 **"Gräva ned stridsyxan"** betyder

- att sluta fred att gömma något att ha en lugn hemmakväll

12 **"Tala ur skägget"** betyder

- att tala otydligt att tala rent ut att tala bakom ryggen på någon

13 **"En fjäder i hatten"** betyder

- att göra någon allergisk att det innebär en nackdel att något talar starkt till ens fördel

14 **"Få sina förhoppningar grusade"** betyder

- att hoppet infrias att hoppet försvinner att hoppet växer

15 **"Ha mage att"** betyder

- att vara så feg att... att vara så rädd att... att vara så fräck att...

16 **"Ha satt sin sista potatis"** betyder

att avsluta sitt jobb som lantbrukare att förlora folks förtroende att bli ruinerad

17 **"Hänga läpp"** betyder

att man är rädd för något att man är ledsen för något att man har en fläskläpp

18 **"Le i mjugg"** betyder

att le så att man visar tandställningen att le lite elakt i smyg att leendet blir till ett skratt

19 **"Svälja med hull och hår"** betyder

att man bestrider allt att man förlorar allt att man accepterar allt

20 **"Rubb och stubb"** betyder

att man vinner alltihop att man synar korten att man ger upp

21 **"Saknar rim och reson"** betyder

att någon saknar riktig uppfostran att det verkar överskrida alla gränser att någon inte kan skriva musiktexter

22 **"Stå pall för"** betyder

att slå tillbaka att klara av att stå i vägen för någon

23 **"Att dra alla över en kam"** betyder

att behandla alla olika att dra förhastade slutsatser om individer och grupper att vara intresserad av senaste modet

24 **"Att använda apostlahästarna"** betyder

att cykla att rida att gå

25 **"Att brinna i knutarna"** betyder

att det är bråttom att elden sprider sig att faran är över

26 "**Gå man ur huse**" betyder

att det ska bli solförmörkelse att många hjälper till att söka efter någon att det är stormvarning

27 "**Klä skott**" betyder

att bli träffad av en kula att bli orättvist beskylld att pynta i trädgården

28 "**Slå blå dunster i ögonen på någon**" betyder

att försöka lura någon med lömsk argumentation att bli förälskad att puckla på någon

29 "**Vara i sjunde himlen**" betyder

att man närmar sig bergstoppen att man är överlycklig att man är djupt olycklig

30 "**Att vara i faggorna**" betyder

att något/någon är nära att någon är i sjönöd att något är farligt

31 "**Att vända kappan efter vinden**" betyder

att vara illa klädd att anpassa sig till andras åsikter att vara ute i blåsig väder

32 "**Över min döda kropp**" betyder

att hoppas att man slipper att vägra utföra en viss handling att tveka inför ett beslut

33 "**Grädden på moset**" betyder

att något inte passar ihop att det är något som fullbordar upplevelsen att det man säger är helt fel

34 "**Krypa till korset**" betyder

att man är totalt utmattad att motvilligt erkänna att man hade fel att man inte är religiös

35 "**Gå bärsärkagång**" betyder

att man går i sömnen att man är berusad att man slår vilt omkring sig

36 "**Att basunera ut**" betyder

att högljutt meddela något att skälla på någon att spela ett instrument

37 "**Att inte gå av för hackor**" betyder

att verktyget är hållbart att något är stenhårt att något är ovanligt bra

38 "**Att barka åt skogen**" betyder

att det kommer att bli bra att det kommer att gå illa att träden blåser omkull

39 "**Det vete fåglarna**" betyder

att inte tro på något att hänvisa till någon annan att inte ha en aning

40 "**Det är hugget som stucket**" betyder

att resultatet blir detsamma oavsett mitt val att resultatet påverkas av mitt val att resultatet blir dåligt p.g.a. mitt val

41 "**Dra åt svångremmen**" betyder

att man spänner bältet att man är för mager att man måste minska utgifterna

42 "**En black om foten**" betyder

att man har svarta spännen på skorna att man haltar att något är en belastning

43 "**En stötsten**" betyder

att en fråga kan bli svårlöst och problematisk att vägen blockeras syftar på kulan i kulstötning

44 **"Fin i kanten"** betyder

☐ att man är högfärdig, lite förnäm	☐ att porslinet är oskadat	☐ att man har fina pressveck på byxorna

45 **"Få veta att man lever"** betyder

☐ att man får ett positivt besked av doktorn	☐ att man får en utskällning	☐ att någon talar illa om en

46 **"Få korgen"** betyder

☐ att man får ett straffkast i basket	☐ att man får ett avslag, t.ex. på ett frieri	☐ att man måste bära tvättkorgen

47 **"För allt vad tygen håller"** betyder

☐ att det går mycket sakta	☐ att det går med full fart	☐ att testa textilier

48 **"Ha tomtar på loftet"** betyder

☐ att man är tokig	☐ att man tänker på jultomten	☐ att man är intelligent

49 **"Kasta yxan i sjön"** betyder

☐ att man är arg	☐ att man är ledsen	☐ att man ger upp

50 **"Leva ur hand i mun"** betyder

☐ att man precis klarar sig ekonomiskt	☐ att man måste tigga	☐ att man blir vräkt

51 **"Ha en gås oplockad med någon"** betyder

☐ att man söker vänskap	☐ att man har ouppklarade affärer	☐ att man firar Märten gås

52 **"Sjunga på sista versen"** betyder

☐ att något är nära att sluta fungera	☐ att sångrösten inte håller	☐ att musiktexten är orimlad

53 **"Lika goda kålsupare"** betyder

- att den ena inte är bättre än den andra att båda är överens att båda talar sanning

54 **"Stå med mössan i hand"** betyder

- att man är artig att man är undergiven, skuldmedveten att man är stolt

55 **"Moment 22"** betyder

- att man syftar på en FN-paragraf att man vill undvika fara att ett problem är olösligt

56 **"Mota Olle i grind"** betyder

- att hindra någon att uppmuntra någon att ta itu med problemen snarast

57 **"Möta sitt Waterloo"** betyder

- att vara intresserad av krigets historia att lida ett stort, avgörande nederlag att semestra i Belgien

58 **"Något i hästvåg"** betyder

- att hästen springer fort att något är överraskande stort att något är överraskande billigt

59 **"Något som katten släpat in"** betyder

- att något fint har tagits in i bostaden att något fult har tagits in i bostaden att någon har drabbats av kattpest

60 **"Ord och inga visor"** betyder

- att bli rejält tillrättavisad, nästan utskälld att få massor med beröm att spela och sjunga högljutt

61 **"På lösa boliner"** betyder

- att något görs ordentligt att något görs slarvigt att något inte görs alls

62 **"På sin mammas gata"** betyder

att man har gått fel att man har koll på läget att man vill flytta hem

63 **"Resa sig som fågel Fenix ur askan"** betyder

att man kommer igen efter svåra misslyckanden att man måste tvätta sig att man blivit missförstådd

64 **"Sila mygg och svälja kameler"** betyder

att vara ytterst noggrann att hänga upp sig på oväsentligheter att bli irriterad

65 **"Skilja agnarna från vetet"** betyder

att samla på värdelösa saker att rensa bort det som saknar värde att vara intresserad av jordbruk

66 **"Som katt på hett plåttak"** betyder

att man är bra på att dansa att sanden är het att man har ett nervöst beteende

67 **"Som ler och långhalm"** betyder

att man alltid hänger ihop med någon att man tycker helt olika att man är ovänner

68 **"Att vara en katt bland hermelinerna"** betyder

att man är snabbare än de andra att man känner sig underlägsen i det "fina" sällskapet att man ogillar att gå i päls

69 **"Stämma i bäcken"** betyder

att föregripa problemen att strunta i problemen att invänta problemen

70 **"Suga på ramarna"** betyder

att vara vrålhungrig att vara törstig att vara i ekonomisk

71 **"Ta bladet från munnen"** betyder

- att tala otydligt att säga som det är att man inte ska tala med mat i munnen

72 **"Att ta sig i kragen"** betyder

- att snygga till sig att ångra sig att rycka upp sig

73 **"Att ta skeden i vacker hand"** betyder

- att man ska ha gott bordsskick att man ska protestera mot orättvisor att man ska rätta sig efter någon annans förmaning

74 **"Att trampa i klaveret"** betyder

- att begå ett stort misstag att spela falskt på pianot att snubbla

75 **"Att två sina händer"** betyder

- att tvätta sig att ta på sig handskar att avsäga sig ansvaret

76 **"Att tärningen är kastad"** betyder

- att spelet kan börja att det inte finns någon återvändo att oddsen är dåliga

77 **"Att varje moln har en silverkant"** betyder

- att solen snart börjar lysa att allt snart blir sämre att det finns en ljusning

78 **"Att öppna korppluggarna"** betyder

- att släppa in fåglar i buren att spärra upp ögonen att öppna skjutdörrarna

79 **"Att det är där skon klämmer"** betyder

- att man får skoskav att det är där problemet ligger att problemet är olösligt

80 **"Att ge betalt för gammal ost"** betyder

att betala sina skulder att ge igen (hämnas) att lämna tillbaka dåliga varor

81 **"Att gå med håven"** betyder

att fånga insekter att söka efter en partner att tigga sympati

82 **"Att prata i nattmössan"** betyder

att prata dumheter att tala i sömnen att tala otydligt

83 **"Att vara styv i korken"** betyder

att ha ont i huvudet att vara stöddig att sakna korkskruv

84 **"Att segla under falsk flagg"** betyder

att man kör åt fel håll att båten läcker att man utger sig för att vara någon annan

85 **"Att gripa efter ett halmstrå"** betyder

att man letar efter något att man söker förlåtelse att man tar varje chans till räddning

86 **"Den oskicklige smeden klandrar järnet"** betyder

att man missar öppet mål att man skyller på materialet när det går dåligt att hästen förblir oskodd

87 **"Att hålla någon på halster"** betyder

att man låter någon otålig vänta på besked att man ger otrevliga besked att man köper något man inte kontrollerat

88 **"Att något är helt uppåt väggarna"** betyder

att något är mycket bra att något är ofärdigt att något är totalt fel

89 **"Att något är en het potatis"** betyder

något är besvärligt att samtalsämnet är känsligt att samtalsämnet är enkelt

90 **"Att ha hjärtat i halsgropen"** betyder

- att man är andfådd att man är trött att man är rädd

91 **"Att hoppa i galen tunna"** betyder

- att göra ett felaktigt val med dåliga följder att köpa dåligt öl att bli lurad

92 **"Att köpa grisen i säcken"** betyder

- att inte kontrollera varan innan man köper att köpa något till ett för högt pris att köpa dåligt kött

93 **"Att ta ner skylten"** betyder

- att stänga affären att gå i konkurs att avlida

94 **"Att lägga manken till"** betyder

- att rida långt att anstränga sig extra mycket att avstå

95 **"Att lägga rabarber på något"** betyder

- att kyla ner något att gömma något att skaffa något på ett omoraliskt sätt

96 **"Att strida om påvens skägg"** betyder

- att bråka om religion att diskutera oväsentligheter att diskutera utseende

97 **"Att nära en orm vid sin barm"** betyder

- att någon man har trott vara en vän egentligen är en fiende att någon man har trott vara en fiende egentligen är en vän att man är rädd för ormar

98 **"Att göra någon en björntjänst"** betyder

- att hjälpa någon så att det blir bättre att hjälpa någon så att det blir sämre att inte hjälpa till över huvud taget

99 **"Att bränna sina skepp"** betyder

att man ger upp

att man inte kan resa

att man förstör sina
möjligheter

100 "**Att dra något i långbänk**" betyder

att förhala något

att överdriva

att ljuga

Bilaga 2

Tabell över svarsfördelning

Fråga	Antal fel					
	Ek 1 M	Ek1 K	Ec2 M	SP 2e K	SP 2e M	SP 3b
1	7	14	9	12	10	16
2	6	14	6	8	5	14
3		1	1		1	1
4	1	3	1	2		1
5	3	11	6	8	6	11
6	3	3	1	1		2
7		3		2	1	1
8	1	7	1	5	3	2
9	4	10	7	7	7	9
10						
11				2		
12	3	6	7	11	7	13
13	1	5	3	2	4	8
14	1		1	1	1	
15		1	1			
16	1	6	4	3	2	7
17		3				
18	2	2	3	3	2	
19	1	2	4	4	3	8
20	2	2	1		2	3
21	3	9	7	6	3	9
22	2	9	5	7	5	6
23	1	1				
24		7	6	8	9	10

Fråga	Antal fel					
	Ek 1 M	Ek1 K	Ec2 M	SP 2e K	SP 2e M	SP 3b
25						
26	1	3	1	3		1
27	1	2	3			4
28	4	8	5	6		2
29			1			5
30	4	8	4	6		1
31			1			8
32						1
33	1	2	2			1
34	1	3	5			1
35	4	12	1	10		2
36	4	6	4	4		3
37	1	8	6	2		3
38	2	7	4	1		4
39	1	2	1			1
40		6	1	1		2
41		3	5	5		4
42		4	4	3		3
43	2	3	5	5		3
44		1				5
45	3	4	1	5		5
46		1	1			1
47	1	2	1			1
48		1	1			1
49	1		1	1		2
50	1	6	2	5		5

	Ek 1 M	Ek1 K	Ec 2 M	SP 2e K	SP 2e M	SP 3b
51		1	1			1
52		1	1		1	
53	1	4	3	1	1	3
54	4	10	5	6	3	7
55	1	9	5	2	5	6
56	4	8	8	9	4	6
57		1	1	1	2	1
58	1	3	3	3		1
59	1		1			1
60	1	2	1		1	1
61	1	2	1		2	2
62	2	3	5	1	4	6
63			2			2
64	4	9	4	4	1	4
65	2	1	4	1	2	2
66	1	2	5	1	1	1
67	4	8	4	6	1	8
68	1	3	3	3	3	3
69	2	10	6	7	7	11
70	2	5	2	4	2	3
71	3	4	5	3	3	4
72			2			
73	2	9	4	6	5	10
74			4	1	1	2
75		1	4	1	1	3
76	1	2	3	1	2	
77	1	2	3	2	3	1
78		1	2			
79					1	
80	1	4	2		3	4
81	3	4	4	3	5	8
82	3	6	2	4	2	4
83	1		4			
84		3	2			
85	2	6	4	3	3	3
86	1	5	1	2	1	3
87	1	1	1	1	2	3
88		1	3	3	3	2
89	1	3	5	4	3	2
90		4	3	1	3	
91		4	2	6	3	3
92	1	3	2	2	2	3
93	5	10	5	5	8	11
94	1	3	2	3	2	
95		5	3	4	4	4
96	2	3	4	3	3	3
97	2		2	3	2	6
98	4	11	7	7	7	11
99	1	4	4	2	1	2
100	6	10	3	12	9	12